

Vrijheid geef je door 's-Gravenzande

Algemeen:

Deze lesbrief is ontwikkeld in het kader van 75 jaar vrijheid in het Westland (onderwijsproject 'Vrijheid geef je door') en vormt les 3. Deze les kan ook direct volgen op les 1, introductieles.

Lesbrief 1: Introductie - Westland in oorlogstijd.

Lesbrief 2: Staelduinse Bos - De bezetting.

Lesbrief 3: 's-Gravenzande - Sperrgebiet.

Lesbrief 4: Naaldwijk - Dilemma's tijdens en na de oorlog.

Lesbrieven 2, 3 en 4 zijn afzonderlijk uit te voeren en kunnen in willekeurige volgorde na de introductieles gedaan worden.

Doelstelling:

De leerlingen weten dat 's-Gravenzande in de Tweede Wereldoorlog een Sperrgebiet was, een gebied waar je niet zomaar overal mocht komen, tenzij je een bewijs had. De leerlingen weten dat 's-Gravenzande door de eerste en tweede tankgracht was omgeven als onderdeel van de Festung Hoek van Holland, een onderdeel van de Atlantikwall. De leerlingen leren in deze les dat het van belang was belangrijke mededelingen in de oorlog versleuteld te verzenden en dat dit ook door Radio Oranje gedaan werd.

Educatiemodel:

Benodigde materialen:

- Digibord voor [Atlantikwall-museum – festung Hoek van Holland](#).
- Chromebooks/laptops.
- Printer.

Duur van de lessen:

50 minuten.

Aanvullende ideeën:

Het verdient aanbeveling voorafgaand aan deze les of hierop volgend de route (of een deel hiervan) van de audiotour in 's-Gravenzande te doen met de

leerlingen. Dit kunnen leerlingen zelfstandig (op de fiets) of in lesverband doen. Kijk voor meer informatie over de audiotours op website [VrijheidWestland](#). Lees eventueel ter informatie de informatie in het [NOS artikel over codetaal in de Tweede Wereldoorlog](#). Ook het [artikel over de Atlantikwall in het AD](#) kan gebruikt worden ter inspiratie.

De bijzondere film 'The Imitation Game' is een film, gebaseerd op ware gebeurtenissen, over Alan Turing, een Britse wiskundige die een machine ontwikkelt (Enigma) om de Duitse codes te kraken. Deze film is zeer geschikt bij deze lesbrief.

Overige informatie:

In het kader van 75 jaar vrijheid Westland is tevens een boek uitgegeven en zijn videoportretten voor de WOS gemaakt en audioroutes beschikbaar. Deze zijn nog steeds actueel en goed bruikbaar in de klas. Kijk voor meer informatie op de website van [VrijheidWestland](#).

's-Gravenzande – Sperrgebiet

Lesfase 1: oriëntatie

5 minuten

Vertel de leerlingen iets over de bezetting van Nederland in de Tweede Wereldoorlog en 's-Gravenzande, wat een Sperrgebiet werd.

Bij de bezetting van Nederland, trokken Duitse soldaten in verschillende gebouwen in. Duitse soldaten verbleven ook bij Nederlandse burgers. Die hadden hier niet om gevraagd, maar kregen wel een vergoeding. Door de bezetting van de vijand was je beroofd van je vrijheid. Wij kunnen in deze tijd alleen maar gissen hoe dat gevoeld moet hebben. Tijdens de Coronacrisis hebben we zelf kunnen meemaken hoe het is om 'onvrij' te zijn, niet meer te kunnen doen en laten wat je gewend bent. Wanneer er vreemde soldaten in je huis wonen of je elk moment afgevoerd kunt worden is dat een heel andere vorm van 'onvrijheid'. Sommige families waarbij er Duitse soldaten in hun woning ingekwartierd zaten, werden later alsnog uit hun eigen woning gezet en werd hun huis simpelweg gevorderd door de Duitsers.

In 1942 veranderde er plots veel voor de inwoners van 's-Gravenzande. 's-Gravenzande maakte deel uit van de verdedigingswerken 'Festung Hoek van Holland' en er werden tankgrachten gegraven; de eerste om Hoek van Holland en het Staelduinse Bos en de tweede om 's-Gravenzande.

Bekijk samen met de leerlingen [de kaart van het Atlantikwall-museum](#). Bij [Stichting Stelling 33](#) is ook mooi te zien hoe de buitenste tankgracht loopt.

Honderden tuinders moesten hun kassen afbreken en noodgedwongen verhuizen om plaats te maken voor het tracé van de tankgracht. Op de Groeneweg in Naaldwijk mocht uiteindelijk één woning blijven staan. De vrouw des huizes was die tijd zwanger. Dit huis draagt de naam 'Gespaard gebleven'.

Sperrgebiet: 's-Gravenzande werd hierbij 'Sperrgebiet'; een gebied waarin je alleen maar in en uit mocht met een speciaal bewijs; een 'Ausweis'. Dit gold bijvoorbeeld voor een boer of tuinder die zowel binnen als buiten het Sperrgebiet teelt had. Met een schuit mocht hij dan de tankgracht van 20-30 meter breed overvaren. Er waren drie grote bewaakte in- en uitgangen in het Sperrgebiet 's-Gravenzande: bij Arendsduin op de Monsterseweg, bij de Waalbrug op de Naaldwijkseweg en bij de Oranjesluis op de Maasdijk. Daarnaast was er bij de Hoflaan in 's-Gravenzande een kleine doorlaatpost; een pontje naar Naaldwijk.

Lesfase 2: onderzoek

10 minuten

Zonder Ausweis naar de andere kant: bespreek met de leerlingen welke manier je kunt bedenken om toch naar de andere kant van de tankgracht te komen. 'Gewoon' naar de overkant zwemmen bleek niet makkelijk; de wallen waren expres hoog gemaakt, er waren mijnen geplaatst en er was een open gebied aan weerszijden van de tankgracht voor een vrij schutgebied voor de Duitse soldaten.

Geef aan dat er op bepaalde tijden weinig bewaking was bij de bewaakte doorgangen en dat er soms niet eens naar een Ausweis gevraagd werd. Daarnaast vervoerden tuinders onder dekplaten mensen op hun schuit naar de andere kant van hun teeltgebied.

Smokkelen van goederen en berichten: vraag aan de leerlingen hoe je goederen of berichten naar de 'andere' kant kon smokkelen als je zelf niet over een Ausweis beschikte om 's-Gravenzande te verlaten. Bespreek het belang van gecodeerde berichten in de oorlog (ook Radio Oranje; berichten vanuit Engeland). Communicatie verliep vaak in geheimschrift, voor wanneer boodschap in verkeerde handen viel. Zowel aan de Duitse als de geallieerden kant werden berichten in codetaal verstuurd.

Lesfase 3: uitvoering**25-30 minuten**

Verdeel de leerlingen in groepen van 2-3 leerlingen. Geef ze onderstaande opdracht (zie ook bijlage I). Stel, je zit bij het verzet en je krijgt door dat er op die avond een onderduiker overgeplaatst wordt naar buiten het Sperrgebiet 's-Gravenzande. Dit vanwege vermeend verraad en de kans dat deze onderduiker alsnog gevonden wordt. Je moet een bericht sturen naar je broer die in Naaldwijk woont en ook bij het verzet zit. Hij moet zorgen dat iemand deze onderduiker verder begeleidt. Je moet de volgende informatie in geheimschrift per brief gaan doorgeven:

- Welke tijd de onderduiker de tankgracht oversteekt.
- Waar de onderduiker opgepikt moet worden.
- Waar naartoe de onderduiker gebracht moet worden.

Laat de leerlingen een geheimschrift/codering bedenken en daarin de boodschap verstoppen over de onderduiker. Laat ze tevens een 'sleutel' ontwikkelen die een hint geeft over het ontcijferen van de boodschap. Ter inspiratie kun je de leerlingen laten zoeken naar geheimschrift op het internet, bijv. op [Scoutpedia](http://Scoutpedia.nl).

Laat de leerlingen die klaar zijn met hun brief, ruilen met een andere groep welke ook klaar is. Deze andere groep moet de boodschap zien te ontcijferen zonder aanwijzingen. Komen ze er niet uit, dan mogen ze om de 'sleutel' vragen bij de groep die de boodschap gemaakt heeft en kijken of ze dan alsnog de code kunnen kraken; hoe laat en waar moet de onderduiker worden opgehaald en waar moet deze dan naartoe?

Lesfase 4: evaluatie**5 minuten**

Was de code makkelijk te kraken van de andere groep of juist moeilijk? Hoe was het om de geheimschrift te bedenken en was het nodig een 'sleutel' in te zetten of was de code makkelijk te kraken? Geef de leerlingen ook mee dat het altijd spannend was of de boodschap wel daar aankwam waar die aan moest komen en als de vijand de geheimtaal ontcijferde, dan moesten er steeds weer nieuwe coderingen verzonden worden.

Bijlage 1 – Opdracht geheimschrift

De opdracht:

Stel, je woont in 's-Gravenzande en zit bij het verzet. Je krijgt door dat er op die avond een onderduiker overgeplaatst moet worden naar buiten het Sperrgebiet 's-Gravenzande. Dit vanwege vermeend verraad en de kans dat deze onderduiker alsnog gevonden wordt. Je moet een bericht sturen naar je broer die in Naaldwijk woont en ook bij het verzet zit. Hij moet zorgen dat iemand deze onderduiker opvangt en verder begeleidt. De buurvrouw, een verpleegster die in Naaldwijk werkt, kan de brief meesmokkelen en afgeven bij je broer in Naaldwijk.

Je moet de volgende informatie in geheimschrift per brief gaan doorgeven:

- Welke tijd de onderduiker de tankgracht oversteekt.
- Waar de onderduiker opgepikt moet worden.
- Waar naartoe de onderduiker gebracht moet worden.